

Initiële coördinatie en de identificatie van woordgroepen

Petra Hendriks en Jan-Wouter Zwart

1. De hiërarchische structuur van zinnen

Een belangrijk resultaat van de moderne taalkunde is de ontdekking dat zinnen hiërarchisch georganiseerd zijn. Dit houdt in dat binnen elke reeks van woorden *groepen* aangewezen kunnen worden van woorden die meer bij elkaar horen dan bij de andere woorden uit de reeks. Deze woorden vormen dan een woordgroep, oftewel constituent. Dit organisatieprincipe is recursief: elke groep kan weer opgevat worden als een reeks waarin kleinere groepen aangewezen kunnen worden, en kan ook zelf weer met een andere groep tot een grotere groep gecombineerd worden. Zinnen zijn niets anders dan supergroepen die op deze manier hiërarchisch georganiseerd zijn. Deze organisatie is niet direct uit de lineaire reeks van woorden af te lezen, maar kan aan het licht gebracht worden met behulp van zogenaamde constituentschapstests.

Constituentschapstests dienen om aan te tonen dat een bepaalde reeks van woorden binnen een grotere reeks zich gedraagt als een eenheid, als een groep dus, waar de overige woorden van de reeks buiten vallen. Wat een test dus moet doen is een groep losmaken van zijn omgeving. Gebruikelijke tests die daartoe in staat zijn, zijn (i) isolatie (bijvoorbeeld als uitroep of als antwoord op een vraag), verplaatsing (met name vooropplaatsing), vervanging (door een voornaamwoord, een alternatieve woordgroep, een woordgroep met idiomatische interpretatie, of zelfs door niets, in het geval van ellipsis), en coördinatie (met een andere woordgroep).

In een eenvoudig geval als (1) kunnen de genoemde tests zonder problemen laten zien dat binnen de grotere reeks woorden *ze smelten de kazen* de kleinere reeks bestaande uit *de* en *kazen* een constituent vormt (2).

- (1) Ze smelten de kazen
- (2)
 - a. isolatie (wat smelten ze ?) *De kazen!*
 - b. verplaatsing *De kazen smelten ze!*
 - c. vervanging *Ze smelten ze*
 - d. coördinatie *Ze smelten de kazen en de kaarsen*

Nu is het opvallend dat de constituentschapstests niet goed in staat lijken om binnen een minimale reeks als *de kazen* in (1) de verdere onderdelen *de* en *kazen* te isoleren. Met name de eerste drie tests lijken alleen betrekking te kunnen hebben op (bepaalde) *groepen*, de zogenaamde *maximale projecties*, en niet op de uiteindelijke *hoofden* van die groepen:

- (3)
 - a. isolatie * (wat smelten ze *de* ?) *Kazen!*
 - b. verplaatsing * *Kazen smelten ze de !*
 - c. vervanging * *Ze smelten de ze*

Ongetwijfeld wijst dit erop dat de operaties isolatie, verplaatsing, en vervanging betrekking moeten hebben op eenheden die een bepaalde referentie hebben. In dit licht is het opmerkelijk dat de coördinatie-test ook bij het isoleren van hoofden werkzaam blijkt:

- (3) d. coördinatie *Ze smelten de kazen en kaarsen*

Zoals bovenstaande voorbeelden laten zien, wordt het linker lid *Kim* bij initiële coördinatie wel voorafgegaan door een nevenschikker, maar bij niet-initiële coördinatie niet.

Volgens Neijt (1979) zijn deze twee soorten van nevenschikking onderhevig aan verschillende beperkingen. Hoewel gewone, niet-initiële, coördinatie mogelijk is bij groepen van elk niveau, dus ook bij hoofden, lijkt initiële coördinatie beperkt te zijn tot maximale projecties. Dit wordt volgens Neijt aangetoond door de volgende voorbeelden (vgl. ook (3) en (4)):

- (8) a. een kleine (***of**) *bus of auto*
- b. vlak (***of**) *boven of onder* dat kleine kastje
- c. erg *rood en blauw* / * erg **zowel rood als blauw**
- d. ..dat hij zal (***en**) *eten en drinken*

Voorbeeld (8a) illustreert coördinatie van zelfstandignaamwoorden (N), (8b) van voorzetsels (P), (8c) van bijvoeglijknaamwoorden (A), en (8d) van werkwoorden (V). De voorbeelden zonder initiële coördinatie zijn volledig acceptabel, terwijl de voorbeelden met initiële coördinatie duidelijk onacceptabel zijn. Volgens Neijt is de onacceptabiliteit hier het gevolg van een speciale restrictie op initiële coördinatie. Initiële coördinatie is blijkbaar alleen toegestaan bij groepen (maximale projecties) en niet bij de hoofden van die groepen. Gewone, niet-initiële, coördinatie daarentegen is in alle gevallen mogelijk.

3. Initiële coördinatie van werkwoorden

Contra Neijt (1979) beweert Klein (1985) dat er met betrekking tot de categorieën die nevenschik kunnen worden helemaal geen verschil is tussen initiële en niet-initiële coördinatie. Volgens Klein is initiële coördinatie van hoofden eveneens mogelijk. Zijn argumentatie is gebaseerd op het contrast tussen initiële coördinatie van werkwoorden in *hoofdzinnen* tegenover *bijzinnen*:

- (9) a. * Jan **en danste en zong**
- b. ..dat Jan **en danste en zong**

Volgens Klein is initiële coördinatie van werkwoordelijke hoofden in principe wel degelijk mogelijk in het Nederlands, getuige de grammaticaliteit van de Nederlandse bijzin in (9b). De ongrammaticaliteit van initiële coördinatie van werkwoorden in Nederlandse hoofdzinnen, zoals in (9a), heeft volgens Klein een verklaring die onafhankelijk is van eventuele condities op initiële coördinatie.

Deze verklaring, waar we niet in detail op in gaan, heeft betrekking op de omstandigheid dat in (9a) sprake is van een hoofdzin en in (9b) van een bijzin. In hoofdzinnen in het Nederlands moet het werkwoord op de tweede zinspositie staan (“verb second”) zodat we moeten aannemen dat het tweede lid van de coördinatie in (9a) een volledige zin is met een gedeleerd subject. Dat betekent weer dat er in (9a) feitelijk sprake is van coördinatie van een werkwoord met een zin, dus van ongelijke categorieën, hetgeen niet toegestaan is.

Klein geeft een aantal argumenten om zijn stelling te onderbouwen dat initiële coördinatie van werkwoordelijke hoofden wel degelijk mogelijk is. Een van de belangrijkste argumenten is de observatie dat zin (10) “een keurige Nederlandse zin is” (Klein 1985: 397):

- (10) (Karel zei) dat Jan de plaat **zowel opzette als afdraaide**

Hoewel de achterliggende argumentatie impliciet blijft, lijkt het idee als volgt te zijn. In (10) is *de plaat* het complement (intern argument) van de werkwoorden *opzette* en *afdraaide*. Het werkwoord (V) vormt samen met zijn complement een categorie V'. Aangezien het complement hier buiten de nevenschikking valt, moet de nevenschikking wel betrekking hebben op een kleinere categorie dan V', en moeten *opzette* en *afdraaide* wel van de categorie V⁰ zijn. Als dat zo is, is hier dus sprake van initiële coördinatie van werkwoordelijke hoofden.

Een ander argument voor Kleins analyse is de observatie dat in het Engels, dat geen verb second heeft, initiële coördinatie van werkwoorden zowel in hoofdzinnen als in bijzinnen acceptabel is:

- (11) a. John **both sang and danced**
 b. ..that John **both sang and danced**

Als we deze zinnen vergelijken met de Nederlandse zinnen in (9), dan valt op dat de Engelse hoofdzin in (11a) wel acceptabel is. Omdat er in het Engels geen verb second optreedt, hoeft *danced* in (11a) niet in een tweede zinspositie te staan, en kan er dus gewoon sprake zijn van een nevenschikking van twee werkwoorden (in plaats van van een werkwoord en een zin). Neijt kan het verschil in acceptabiliteit tussen de Nederlandse hoofdzin in (9a) en de Engelse hoofdzin in (11a) alleen verklaren als zij aanneemt dat in (9a) *danste* en *zong* V's (werkwoorden) zijn, terwijl *danced* en *sang* in (11a) VPs (werkwoordsgroepen) zijn.

De acceptabiliteit van een zin als (10) en het verschil tussen de Nederlandse en Engelse voorbeelden ((9) vs. (11)) lijken Kleins analyse dus te ondersteunen. Aan de andere kant lijdt ook de analyse van Klein aan een aantal euvels. Ten eerste wordt niet duidelijk waarom de voorbeelden met initiële coördinatie in (8a)-(8c) onacceptabel zijn. Als initiële coördinatie van hoofden in het algemeen gewoon mogelijk is, dan zouden deze nevenschikkingen toch acceptabel moeten zijn? Immers, hier treedt geen interferentie op met werkwoordsverplaatsing naar de tweede zinspositie. Maar ook in zin (8d), waarin sprake is van initiële coördinatie van werkwoorden, treedt geen interferentie met verb second op. We hebben hier immers te maken met infinitieven, die niet naar de tweede zinspositie verplaatst worden. Zonder de conditie op initiële coördinatie die Neijt (1979) voorstelt moet er een onafhankelijke verklaring worden gegeven voor het patroon in (8).

Een tweede bezwaar tegen Kleins verklaring voor de ongrammaticaliteit van (9a) is dat deze gebaseerd is op het idee dat de twee nevenschikkers bij initiële coördinatie gelijke categorieën moeten introduceren. Dit lijkt echter niet het geval te zijn. In de volgende zin wordt de eerste nevenschikker gevolgd door de V *dansen*, terwijl de tweede gevolgd wordt door een volledige zin (*hij zal zingen*).

- (12) Jan zal **en dansen en hij zal zingen**

We hebben hier dus dezelfde situatie als in Kleins analyse van (9a), maar toch is deze zin wel grammaticaal.

Een derde bezwaar tegen Kleins verklaring heeft te maken met een argument van Neijt dat Klein ten onrechte lijkt te verwerpen. Volgens Neijt is (13a) ongrammaticaal omdat *hard* een VP-adverbium is, dat niet buiten de VP-nevenschikking geplaatst kan worden. Klein daarentegen stelt dat (13a) wellicht helemaal niet onwelgevormd is en zeker niet slechter is dan (13b). Voor *gisteren* in (13b) geldt dat het een zinsadverbium is, dat wel buiten de VP mag staan.

- (13) a. * ..omdat Jan hard **en lacht en huilt**
 b. ..omdat Jan gisteren **en lachte en hilde**

Maar (13b) lijkt wel degelijk veel beter te zijn dan (13a). Als het inderdaad klopt dat deze zinnen verschillen in grammaticaliteit en dat (13b) beter is dan (13a), dan vormt de verminderde welgevormdheid of zelfs ongrammaticaliteit van (13a) een probleem voor Kleins analyse. Aan de andere kant volgt dit verschil in grammaticaliteit automatisch uit Neijts analyse.

In de volgende paragraaf geven we onafhankelijke ondersteuning aan Neijts hypothese dat initiële coördinatie alleen mag plaatsvinden tussen maximale projecties. Op basis hiervan kunnen we de mogelijkheid van initiële coördinatie gebruiken als een test (de *initiële-coördinatie-test*) om te bepalen of we te maken hebben met een maximale projectie of niet. In paragraaf 5 bespreken we dan Kleins argumenten en geven we een verklaring voor de gevallen van schijnbare initiële coördinatie van werkwoordelijke hoofden.

4. De initiële-coördinatie-test

In onze ogen vindt Neijts analyse belangrijke ondersteuning in de observatie dat de eerste nevenschikker in een constructie met initiële coördinatie zich helemaal niet gedraagt als een nevenschikker, maar als een focuspartikel (zie Hendriks 2001). We zullen deze eerste nevenschikkers in een constructie met initiële coördinatie voor het gemak maar even initiële nevenschikkers noemen. In het bijzonder lijkt de initiële nevenschikker *of* zich precies te gedragen als het focuspartikel *alleen*; de initiële nevenschikker *en* lijkt zich te gedragen als het focuspartikel *ook*. Voor al deze elementen geldt dat ze op verschillende posities in de zin mogen voorkomen, mits ze het gefocuste element in hun syntactische bereik hebben. Een gefocust element wordt gekenmerkt door klemtoon, wat hier wordt weergegeven door kleine hoofdletters.

- (14) a. * JAN zal **alleen** dansen
b. Jan zal **alleen** DANSEN
- (15) a. * JAN zal **of** dansen of PIET
b. Jan zal **of** DANSEN of ZINGEN

Wanneer in (14a) en (15a) de eigennaam *Jan* wordt beklemtoond, dan zijn deze zinnen allebei onwelgevormd. Voor het Nederlandse focuspartikel *alleen* geldt, net als voor het Engelse focuspartikel *only* (Rooth 1985), dat het gefocuste element moet c-commanderen (d.w.z. het focuspartikel moet een zuster zijn van de constituent die het gefocuste element bevat). Wordt daarentegen het werkwoord *dansen* beklemtoond, zoals in (14b) en (15b) (en wordt in (15b) de eigennaam *Piet* vervangen door een werkwoord zoals *zingen* om een contrast mogelijk te maken met *dansen*), dan zijn beide zinnen plotseling wel acceptabel. Dit komt omdat *dansen* wel ge-c-commandeerd wordt door *alleen* in (14) en door de initiële nevenschikker *of* in (15). In dit opzicht gedragen *alleen* en *of* zich dus identiek.

Hun relatieve vrijheid van distributie verklaart bovendien waarom initiële nevenschikkers ook mogen voorkomen in andere posities dan de positie die ingenomen wordt door de nevenschikker die het tweede lid van de nevenschikking introduceert. Dit is bijvoorbeeld te zien in (12). Dit afwijkende gedrag van initiële nevenschikkers ten opzichte van andere nevenschikkers is al door diverse andere onderzoekers opgemerkt (o.a. Bredschneijder 1999 en Haeseryn et al. 1997:1445-1449, 1500-1521 voor het Nederlands, Larson 1985, Munn 1993 en Schwarz 1999 voor het Engels, en Johannessen 1993 voor het Noors).

Daarnaast zijn bij focuspartikels en initiële nevenschikkers gelijksoortige semantische effecten waarneembaar. Ten eerste kunnen in beide gevallen bereiksambigui teiten optreden wanneer het element een zelfstandig naamwoordsgroep (DP) introduceert. Zo is zin (16a) ambigu.

- (16) a. We are required to study **only** syntax

Deze zin kan betekenen dat we alleen *syntaxis* mogen studeren; het is ons niet toegestaan om ook *fonologie* te studeren. Maar deze zin kan ook betekenen dat we alleen de *verplichting* hebben om *syntaxis* te studeren, maar dat het ons *vrij staat* om daarnaast ook fonologie te studeren. Op dezelfde manier is (16b) ambigu.

- (16) b. We are required to study **either** syntax or semantics

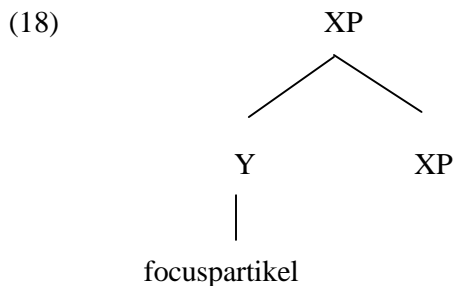
Deze zin kan betekenen dat we verplicht zijn om een keuze te maken uit *syntaxis en semantiek*, en dat we daarnaast *niets anders* mogen studeren. Maar een andere betekenis van deze zin is dat dat we in ieder geval *syntaxis* of *semantiek* *moeten* studeren, maar dat we daarnaast ook fonologie *mogen* studeren.

Een tweede semantisch effect is dat focuspartikels het bestaan van alternatieven voor het gefocuste element verraden, vooral door expliciet te maken dat die alternatieven niet van toepassing zijn of juist dat er naast het gefocuste element nog een alternatief van toepassing is (vgl. König 1991). Zin (17a) betekent dat Jan gaat dansen en dat er ook andere dingen zijn die hij zou kunnen doen, maar dat hij die niet gaat doen. Het focuspartikel *alleen* heeft dus een uitsluitend effect. In (17a) is alleen de activiteit die weergegeven wordt door het gefocuste element *dansen* van toepassing op Jan.

- (17) a. Jan gaat **alleen** dansen
b. Jan gaat **of** dansen of zingen

Op dezelfde manier sluit de initiële nevenschikker *of* in (17b) uit dat Jan andere activiteiten zal ondernemen dan dansen of zingen. Volgens zin (17b) is het niet het geval dat Jan zal gaan slapen. De initiële nevenschikker *of* gedraagt zich dus niet alleen prosodisch en syntactisch maar ook semantisch als een focuspartikel.

Zoals Bayer (1996) beargumenteert, is een kenmerk van focuspartikels dat ze alleen aangehecht kunnen worden aan maximale projecties. De structuur van een woordgroep die voorafgegaan wordt door een focuspartikel is volgens Bayer als volgt:

De woordgroep zelf is weergegeven door de onderste XP. Het focuspartikel is geadjungeerd aan deze XP, wat inhoudt dat het partikel en de onderste XP samen een groep vormen van dezelfde categorie als XP. Dat focuspartikels inderdaad alleen aangehecht kunnen worden aan maximale projecties en niet aan lexicale hoofden wordt geïllustreerd door het verschil in acceptabiliteit tussen (19a) en (19b).

- (19) a. **alleen** de kleine meisjes

- b. * de kleine **alleen** meisjes

Zouden de initiële nevenschikker *of* en de initiële nevenschikker *en* nu focuspartikels zijn, zoals bovenstaande overeenkomsten tussen *of* en *alleen* suggereren, dan hebben we meteen een verklaring voor de ongrammaticaliteit van de gevallen van initiële coördinatie in (8), die hieronder voor het gemak even herhaald worden. Immers, hier is een focuspartikel aangehecht aan een lexicaal hoofd (een N, P, A, of V, respectievelijk), wat niet is toegestaan omdat adjunctie van een focuspartikel alleen kan gebeuren aan een maximale projectie.

- (8) a. een kleine (***of**) *bus of auto*
b. vlak (***of**) *boven of onder* dat kleine kastje
c. erg *rood en blauw* / * erg **zowel rood als blauw**
d. ..dat hij zal (***en**) *eten en drinken*

Omdat er in de gevallen zonder initiële nevenschikker geen sprake is van een focuspartikel dat ergens aangehecht moet worden, zijn die gevallen gewoon welgevormd.

Als we op basis van bovenstaande argumentatie nu aannemen dat initiële nevenschikkers eigenlijk focuspartikels zijn die alleen aangehecht mogen worden aan maximale projecties, dan kunnen we heel handig van deze kennis gebruik maken om te onderzoeken wat de structuur is van bepaalde zinsconstructies. Immers, de knoop waaraan een focuspartikel is aangehecht moet altijd een woordgroep (XP) zijn.

- (20) *de initiële-coördinatie-test*

De zuster van een initiële nevenschikker is altijd een XP.

Het omgekeerde hoeft overigens niet het geval te zijn: niet aan alle XPs kan een focuspartikel of initiële nevenschikker aangehecht worden. Dit komt omdat focuspartikels ook ideosyncratische eigenschappen hebben. Zo kan het Engelse *only* niet aan de zinsknoop (IP) aangehecht worden, en heeft het focuspartikel *also* een nog beperktere distributie. Ook voor initiële nevenschikkers geldt dat ze niet aan alle XPs aangehecht kunnen worden, zoals we in de volgende paragraaf zullen zien.

Concluderend kunnen we stellen dat Neijt gelijk lijkt te hebben met haar bewering dat initiële coördinatie alleen mag plaatsvinden tussen maximale projecties. Echter, haar observatie kan exacter geformuleerd worden. Initiële nevenschikkers blijken geen nevenschikkers te zijn maar focuspartikels. Daardoor is er geen sprake van twee typen nevenschikking (initiële vs. niet-initiële coördinatie) en hoeft er geen ad hoc restrictie geformuleerd te worden voor initiële coördinatie. De distributie van initiële coördinatie kan immers volledig verklaard worden vanuit de distributie van focuspartikels. Focuspartikels mogen niet aangehecht worden aan uitdrukkingen die geen XP zijn, wat verklaart waarom initiële coördinatie niet mogelijk is bij uitdrukkingen die geen XP zijn.

De vraag is nu hoe Kleins tegenargumenten tegen Neijts generalisatie verklaard moeten worden. In de slotparagraaf gaan we hier verder op in.

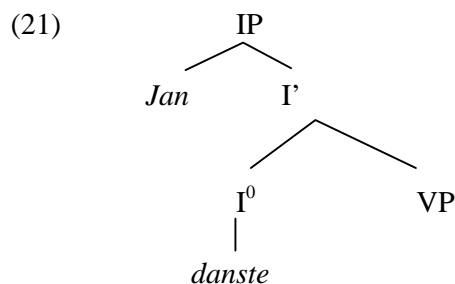
5. Werkwoordscoördinatie in het Nederlands

Laten we om te beginnen terugkeren naar het contrast tussen initiële coördinatie in hoofdzinnen en bijzinnen in het Nederlands (9):

- (9) a. * Jan **en danste en zong**

b. ..dat Jan **en danste en zong**

In (9b) is een analyse mogelijk waarin *danste* en *zong* maximale projecties zijn (VPs, of mogelijk groepen bestaande uit een VP met één of meer functionele projecties). In dat geval is de zuster van de initiële nevenschikker (het focuspartikel) *en* een maximale projectie, en dat is in overeenstemming met de initiële-coördinatie-test in (20). In (9a) is zo'n analyse echter niet mogelijk. Het werkwoord *danste* is naar voren verplaatst naar de tweede zinsplaats, en die plaats is per definitie het hoofd van de projectie waar het subject, *Jan*, de specificierderpositie van inneemt (aangenomen dat het subject zich altijd in de specificierderpositie van IP bevindt moet dat wel I⁰ zijn (het complex van tijds- en congruentiekenmerken), vgl. Zwart 1993; in oudere analyses bevindt het werkwoord zich in de voegwoordpositie C⁰ en het subject in de specificierderpositie van CP):

De initiële coördinator kan zich in (21) nooit tussen *Jan* en *danste* aan een maximale projectie hechten. Dit verklaart de onmogelijkheid van initiële coördinatie in zinnen met verb second, zoals (9a).

De mogelijkheid om de werkwoorden in de bijzin in (9b) te analyseren als VPs is ook aanwezig in bijzinnen van het type in (10), waarbij het interne argument *de plaat* zich buiten de nevenschikking bevindt:

(10) (Karel zei) dat Jan de plaat **zowel opzette als afdraaide**

Kleins redenering leek hier te zijn dat *de plaat*, het complement van *opzette/afdraaide*, de zuster van het werkwoord moet zijn, zodat de nevenschikking betrekking moet hebben op slechts een onderdeel van de VP, casu quo het hoofd V⁰. Maar het is duidelijk dat het direct object in de Nederlandse bijzin een positie buiten de VP mag innemen (en volgens sommigen zelfs *moet* innemen). Dit blijkt uit de plaatsingsmogelijkheden van zinsadverbia en modale partikels, die buiten de VP staan en tussen het direct object en het werkwoord in kunnen komen:

(22) ..dat Jan de plaat { gisteren / maar weer eens } opzette

Dat betekent dus dat het directe object zich in (10) niet in zijn diepstructuurpositie bevindt (of: hoeft te bevinden), en dat niets uitsluit dat *opzette* en *afdraaide* maximale projecties zijn (d.w.z. VPs, of VPs met een of meer functionele projecties).

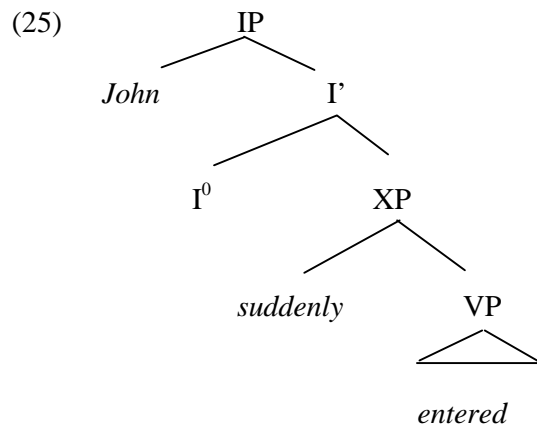
Het verschil tussen het Nederlands en het Engels, waar Klein (1985) op wijst, laat zich ook onmiddellijk verklaren. Vgl. (9a) en (11a), hier herhaald in (23):

(23) a. * Jan **en danste en zong**
 b. John **both sang and danced**

In het Engels wordt het finiete werkwoord in de regel niet naar de tweede zinspositie verplaatst. Dit blijkt duidelijk uit de mogelijkheid het subject en het werkwoord te scheiden door bijwoorden:

- (24) a. Jan (*plotseling) kwam binnen
 b. John (suddenly) entered

Aangenomen dat in het Engels het finiete werkwoord de VP niet verlaat, is er tussen de VP en het subject ruimte voor adverbia, in tegenstelling tot in het Nederlands (vgl. (21)):

Om die reden is het niet onmogelijk *sang* en *danced* in (23b) te analyseren als maximale projecties (VPs, of VPs met functionele projecties), net zoals in het geval van de Nederlandse bijzin in (9b).

We voorspellen dan dat in die constructies in het Engels waarin wèl verb second optreedt, zoals bij vraagzinnen met inversie van het subject en het hulpwerkwoord (26a), initiële coördinatie op dezelfde wijze beperkt is als in Nederlandse hoofdzinnen (9a). Dat lijkt inderdaad zo te zijn (26b):

- (26) a. Why did John sing and dance ?
 b. * Why **both** did John sing and (did he) dance ?

Al met al laten de verschijnselen die centraal staan in de discussie tussen Neijt (1979) en Klein (1985) zich onmiddellijk verklaren vanuit de hypothese dat initiële nevenschikkers focuspartikels zijn, in samenwerking met de generalisatie dat focuspartikels zusters van maximale projecties dienen te zijn.

Opnieuw moeten we hierbij aanmerken dat lang niet alle maximale projecties een focuspartikel als zuster kunnen hebben. Om een heel eenvoudig voorbeeld te geven, focuspartikels kunnen niet aangehecht worden aan bepaalde hoofdzinnen:

- (27) a. **Of** de aarde is rond of de planeten bewegen zich heel onregelmatig
 b. * **Of** waarom is de aarde rond of hoe bewegen de planeten zich ?

Het ligt voor de hand dat verdere beperkingen op het gebruik van initiële coördinatie gezocht moeten worden in condities op focussering. We hopen later nog eens op deze condities op het gebruik van focuspartikels terug te komen.

We besluiten dit artikel met een bespreking van de contrasten in (28)-(29):

- (28) a. ..dat Jan **en** *gedanst* **en** *gezongen* heeft

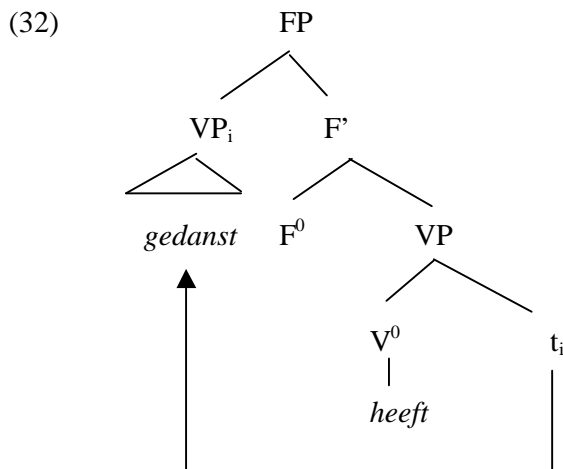
- b. * ..dat Jan heeft **en gedanst en gezongen**
 (29) a. ..dat Jan **en dansen en zingen** wil
 b. * ..dat Jan wil **en dansen en zingen**

De initiële-coördinatie-test (20) vertelt ons nu dat *gedanst/gezongen* in (28a) en *dansen/zingen* in (29a) maximale projecties zijn en geen hoofden. (Over (28b) en (29b) zegt de test niets, omdat de test alleen vertelt wat er aan de hand is bij aanhechting van een focuspartikel, niet bij de onmogelijkheid van aanhechting van een focuspartikel.) Dit resultaat is potentieel belangwekkend, omdat de traditionele analyse van zogenaamde werkwoordsclusters in talen als het Nederlands, het Duits, en het Fries (vgl. Evers 1975, Rutten 1991) deze ‘clusters’ laat ontstaan via een proces van hoofdadjunctie van het deelwoord of de infinitief aan het hulpwerkwoord. De verschillende volgordes die we zowel binnen het Nederlands als binnen de Westgermaanse dialecten in zijn algemeenheid aantreffen (*heeft gedanst* vs. *gedanst heeft*, etc.) zijn in de traditionele analyse het resultaat van adjunctie aan de linker- dan wel de rechterzijde van het hulpwerkwoord. Maar nu blijkt dat in ieder geval in de volgorde *gedanst heeft/dansen wil* er geen sprake kan zijn van hoofdadjunctie, omdat *gedanst* en *dansen* maximale projecties moeten zijn.

Dat de werkwoordsclusters in (28)-(29) niet ontstaan zijn door hoofdadjunctie wordt ook al sterk gesuggereerd door het feit dat het finiete hulpwerkwoord in hoofdzinnen onafhankelijk van de rest van de cluster naar de verb second-positie verplaatst kan worden:

- (30) a. ..dat Jan gisteren *gedanst heeft*
 b. Jan *heeft* gisteren *gedanst*
 (31) a. ..dat Jan vanavond *wil dansen*
 b. Jan *wil* vanavond *dansen*

Om deze en andere redenen is in recente analyses van werkwoordsclusters in de Westgermaanse talen geconcludeerd dat de ‘clusters’ in (28a) en (29a) ontstaan door verplaatsing van werkwoordsgroepen naar een positie links van het hulpwerkwoord (zie Zwart 1996, Haegeman 1998, Hinterhölzl 2000):

De initiële-coördinatie-test lijkt deze analyse verder te ondersteunen.

Over het waarom van de ongrammaticaliteit van (28b) en (29b) kunnen wij slechts speculeren. De grammaticale variant van de initiële coördinatie bij deze volgorde van hulpwerkwoord en deelwoord/infinitief plaatst het focuspartikel links van het hulpwerkwoord:

- (33) a. ..dat Jan **en** heeft *gedanst en gezongen*
 b. ..dat Jan **en** wil *dansen en zingen*

Het focuspartikel gedraagt zich hierin niet anders dan andere bepalingen bij het hoofdwerkwoord, zoals VP-adverbia:

- (34) a. ..dat Jan *snel* heeft gewerkt
 b. * ..dat Jan heeft *snel* gewerkt

Dit zou erop kunnen wijzen dat er bij de volgorde hulpwerkwoord-hoofdwerkwoord wel sprake is van clustervorming, maar het onafhankelijke optreden van het hulpwerkwoord bij verb second spreekt dat nog steeds tegen. Mogelijk is hier sprake van een beperking op de aanhechtingsmogelijkheden van focuspartikels en andere focusdragende elementen: de positie rechts van het hulpwerkwoord is wellicht “te laag in de boom”. Ook hier komen we een volgende gelegenheid graag op terug.

Tenslotte moeten we de mogelijkheid bespreken dat in zinnen als (28), (29), en (33) sprake is van deletie van het hulpwerkwoord in het eerste dan wel het tweede lid van de coördinatie. Onder die aanname hebben we het volgende patroon van mogelijkheden:

- (35) a. ..dat Jan **en** heeft *gedanst en heeft gezongen*
 b. ..dat Jan **en** heeft *gedanst en heeft* *gezongen* (33a)
 c. * ..dat Jan **en** *heeft gedanst en heeft* *gezongen*
 (36) a. ..dat Jan **en** *gedanst heeft en gezongen heeft*
 b. ..dat Jan **en** *gedanst heeft en gezongen* *heeft*
 c. ..dat Jan **en** *gedanst heeft en gezongen* *heeft* (28a)

Opvallend is dan het contrast tussen (35c) en (36c). Dat valt niet goed te verklaren als zowel *heeft gedanst* als *gedanst heeft* ontstaan zijn door hoofdadjectie. Het patroon verleent dus geen steun aan de traditionele analyse van de werkwoordscluster. Maar de analyse van (28a) als (36c) ondergraaft wel enigszins de redenering die in dit artikel gevolgd wordt, namelijk dat de plaatsing van de initiële nevenschikker ons leert dat *gedanst* in (28a) een groep is. Wij denken echter dat de aanname van deletie in (35)-(36) niet goed gemotiveerd is. Het is immers zeer wel mogelijk de patronen in (35)-(36) af te leiden zonder deletie. Om te beginnen kan het tweede lid van een coördinatie te allen tijde in extrapositie voorkomen:

- (37) Ik heb *Jan gezien en Piet*

Dat betekent dat in (35b) en (36b) *en gezongen* in extrapositie kan staan, en dat hier geen deletie van *heeft* hoeft te worden aangenomen. In verband hiermee valt op te merken dat deletie in het Nederlands nooit de rechterkant van het tweede lid van de nevenschikking kan verwijderen:

- (38) * Hij geeft haar het boek en hij leent mij ~~het boek~~

Dat maakt de analyse in (36b), met deletie van rechtsperifeer *heeft*, ook minder aantrekkelijk. Vervolgens kan (36c) afgeleid worden via de verplaatsing van de woordgroep *gedanst en gezongen* die in (32) geïllustreerd is. Als alleen raising en extrapositie aangenomen worden, dan volgt de ongrammaticaliteit van (35c) onmiddellijk, aangezien de volgorde in (35c) noch via raising noch via extrapositie afgeleid kan worden.

Dat een zin als (28a) niet het resultaat hoeft te zijn van deletie van het hulpwerkwoord wordt ook ondersteund door het onderscheid tussen de volgende twee zinnen:

- (39) a. ..dat Jan gisteren **en** *gedanst* (heeft) **en** *gezongen* heeft
b. ..dat Jan **en** gisteren *gedanst* ^{??}(heeft) **en** *gezongen* heeft

Deze zinnen verschillen van die in (28) door de toevoeging van een zinsadverbium, *gisteren*. In (39a) mag het hulpwerkwoord worden weggelaten, waardoor (28a) ontstaat. In (39b) daarentegen, waar de initiële nevenschikker is opgeschoven naar een positie links van het zinsadverbium, lijkt er een sterke voorkeur te zijn om het hulpwerkwoord te laten staan. Het is niet duidelijk hoe de deletie-analyse van (28a) (zie (36)) dit verschil kan verklaren. Immers, waarom zou deletie van het hulpwerkwoord gevoelig zijn voor de aan- of afwezigheid van een zinsadverbium?

Wat is hier dan wel aan de hand? Een min of meer vergelijkbaar patroon is te zien in (40) en in de Engelse voorbeelden in (41) (vgl. Schwarz 1999):

- (40) a. Ze belde **of** *mij of jou* op
b. ?? **Of** ze belde *mij of jou* op
(41) a. This pissed **either** *Bill or Sue* off
b. ?? **Either** this pissed *Bill or Sue* off

Volgens Schwarz resulteert deletie van een zinsfinaal partikel (zoals *off*) uit het eerste lid van de nevenschikking in verminderde acceptabiliteit, omdat het lastig is om het overblijvende partikel *off* te interpreteren als horende bij zowel het eerste als het tweede lid. Dit gaat beter als het gemeenschappelijke materiaal zwaarder is, bijvoorbeeld een volledige woordgroep. Mogelijk is dus het zinsfinale *heeft* in (39b) net zoals een partikel te licht om zonder moeite op beide leden van de nevenschikking betrokken te kunnen worden. Als dit de verklaring is voor de voorkeur die wij voelen voor het uitspellen van *heeft* in (39b), dan moet hetzelfde natuurlijk ook gelden voor *heeft* in (39a), tenzij er voor (39a) nog een alternatieve analyse is die niet gebruik maakt van deletie van het hulpwerkwoord.

De besproken feiten suggereren dus dat zelfs als de deletie-analyse in (36c) een mogelijke analyse is van (28a), er toch ook een andere analyse mogelijk moet zijn waarin er geen sprake is van deletie, maar van een directe coördinatie van de twee hulpwerkwoorden *gedanst* en *gezongen*. De plaats van de initiële nevenschikker verraadt dan weer dat *gedanst* en *gezongen* geen hoofden moeten zijn, maar maximale projecties.

6. Conclusie

In dit artikel hebben we geprobeerd aannemelijk te maken dat de coördinatietest zich net zo gedraagt als andere constituentschapstests, indien tenminste de coördinatietest wordt uitgevoerd met initiële coördinatie. Alle constituentschapstests hebben dan tot doel om binnen een reeks van woorden woordgroepen aan te wijzen. Dit artikel bevestigt dus de generalisatie van Neijt (1979) dat initiële coördinatie alleen woordgroepen kan nevenschikken en geen hoofden. In dit opzicht verschilt initiële coördinatie dus van niet-initiële coördinatie, dat ook tussen hoofden mogelijk is.

Echter, anders dan bij Neijt wordt de oorzaak van het verschil tussen initiële en niet-initiële coördinatie in dit artikel gezocht in de eigenschappen van de initiële nevenschikker. Initiële nevenschikkers zijn eigenlijk focuspartikels, en mogen om die reden alleen aangehecht worden aan maximale projecties. Deze kijk op initiële nevenschikkers verklaart niet alleen enkele schijnbare

tegenargumenten tegen Neijts generalisatie, maar verschaft ook extra steun aan recente analyses van de Nederlandse werkwoordscluster, waarin de vorming van het cluster niet gezien wordt als het resultaat van verplaatsing van een hoofd, maar van een maximale projectie.

Referenties

- Bayer, J. (1996) *Directionality and Logical Form: On the Scope of Focusing Particles and Wh-in-situ*. Kluwer, Dordrecht.
- Bredschneijder, M. (1999) 'Reeksvorming: Initiële Coördinatie in het Nederlands'. *Tabu* 29, 1-20.
- Evers, A. (1975) *The transformational cycle in Dutch and German*. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht.
- Haegeman, L. (1998) 'V-positions and the Middle Field in West Flemish'. *Syntax* 1, 259-299.
- Haeseryn, W., Geerts, G., Romijn, K., Rooij, J. de, & Toorn, M.C. van den (1997) *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Martinus Nijhoff, Groningen.
- Hendriks, P. (2001) "Either" as a Focus Particle. Unpublished manuscript, University of Groningen (available at <http://www.let.rug.nl/~hendriks/publ.htm>).
- Hinterhölzl, R. (2000) 'Licensing movement and stranding in the Germanic OV languages'. In P. Svenonius, ed., *The derivation of VO and OV*. Benjamins, Amsterdam, pp. 293-326.
- Johannessen, J.B. (1993) *Coordination: A Minimalist Approach*. PhD Dissertation, University of Oslo.
- Klein, M. (1985) 'Coördinatieverschillen tussen het Nederlands en het Engels'. *Spektator* 15:6, 396-405.
- König, E. (1991) *The meaning of focus particles: A comparative perspective*. Routledge, London/New York.
- Larson, R.K. (1985) 'On the Syntax of Disjunction Scope'. *Natural Language and Linguistic Theory* 3, 217-264.
- Munn, A.B. (1993) *Topics in the Syntax and Semantics of Coordinate Constructions*. PhD Dissertation, University of Maryland.
- Neijt, A. (1979) *Gapping: A contribution to Sentence Grammar*. Foris, Dordrecht.
- Rooth, M. (1985) *Association with Focus*. PhD Dissertation, University of Massachusetts, Amherst.
- Rutten, J. (1991) *Infinitival complements and auxiliaries*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- Schwarz, B. (1999) 'On the Syntax of Either...or'. *Natural Language and Linguistic Theory* 17, 339-370.
- Zwart, C.J.W. (1996) 'Verb clusters in Westgermanic dialects'. In J. Black and V. Motapanyane, eds., *Microparametric syntax and dialect variation*. Benjamins, Amsterdam, pp. 231-258.